

Bajnok Lászlóné

Tények és emlékek

Az én rendszerváltozásom az 1990-es első szabad választás alapján

Az 1970-es évek elején találkoztam egy nagy műveltségű, keresztény szellemiségű teológiai tanárral, aki korban a nagyapám is lehetett volna. 15 éven keresztül hetente egyszer volt alkalmam hallgatni bölcs és megfontolt szavait. Csodáltam őt, rengeteget tanultam tőle. Az életemnek 15 évét tette ki ez a később barátságunk nevezhető ismeretsége. A legtöbbit a fiam profitálta belőle, ti. amikor válásom után egyedül maradtam a fiammal, bevállalta a „bébiszitterkedést” is az ügyeleteim alatt és akkor csak németül beszélgettek. Nem is volt gond később a német nyelvvizsgával.

Hogy miért is indítottam a dolgozatomat ennek a csodálatos embernek az emlékezetével, az azért van, mert beszélgetéseink nagy része politikáról szólt. Mindketten mélyen vallásos családból jöttünk. A keresztény életszemlélet volt mindennapjaink meghatározó része. Ő Erdélyből települt át, magával hozva Trianon átkát. Sokszor volt szó a határon túl rekedt magyarok számtalan megaláztatásáról, arról, hogy a saját hazájukban másod-, vagy sokadrangú embereknek számítanak. Nyíregyházára települése után civil foglalkozása lett, egy nagyvállalat főkönyvelőjeként ment nyugdíjba.

1952-es születésű vagyok. 1989-ig egy olyan, számomra mindig hazugnak nevezett politikai rendszerben éltem, amiről azt gondoltam soha nem lesz vége. Öreg barátom határozottan állította: „*Te még megéred ennek a rendszernek a halálát.*” Hittem is, meg nem is. Hittem, mert amit mondott, mindig őszinte és igaz volt. Nem hittem, mert 1952-től 1989-ig egy erőszakos, a kommunizmus ideológiájának behódolt és azt utánozni akaró egy párt rendszert ismertem. Nevezhetjük szocializmusnak is, teljesen mindegy, én egyik változatával sem tudtam azonosulni.

Szüleim három műszakban, gyárban dolgoztak. Édesanyám szalagon, centrifugákat szerelt össze. Édesapám ugyanott fegyveres szolgálatot látott el. Apámtól megkövetelték a párttagságot. Nagy családot kellett eltartania, ezért nem volt más választása. Apai nagyanyám is velünk élt 18 éves koromig. Nagyi templomba járó imádságos asszony volt. Minket is erre tanított. Nagyanyám íratott be bennünket hittanra, ő intézte a család „vallásos dolgait”. Természetesen, ez mind a szüleim tudtával és beleegyezésével történt.

Már iskolás voltam, amikor látogatók érkeztek hozzánk a gyárból. Szerencsére tudtunk róla, így lekerültek a falról a szentképek. Erre a napra esett a hittan beíratás is. Nagyanyánk ment el beíratni hármunkat, és mikor a gyári vendégek hiányolták a nagyit, anyánk elszaladt érte az iskolába, ahol a beíratkozás zajlott és kihúzatott bennünket. Nagyanyó másnap megbeszélte az igazgatóval, hogy tévedés történt, nekünk hittanra kell járnunk. Jártunk is

rendesen, a többi falusi gyermekkel együtt. Vasárnaponként nagyanyánkkal templomba is jártunk. Néha anyánk is velünk jött. Apu soha, míg nyugdíjas nem lett. Nagyi sokat mesélt arról, hogy apu legénykorában még a passiót is énekelte a templomban. Tudtam, hogy apám nem lett istentagadó, a kényszer és a már általam hazugnak nevezett politikai rendszer miatt nem vett részt a vasárnapi szentmiséken.

Természetesen én is voltam kisdobos, úttörő és KISZ-tag. Egészen addig vettem részt ezekben a szervezetekben, míg el nem kezdtem dolgozni. A jó sorsom egy olyan intézménybe sodort, ahol egy pártonkívüli főnököm volt. Ez az intézmény 1973 februárjában a Bessenyei György Tanárképző Főiskola nevet viselte. Később több névváltozáson ment át, pl. volt Nyíregyházi Tanárképző Főiskola, Nyíregyházi Főiskola, jelenleg a Nyíregyházi Egyetem nevet viseli. A „próba szerencse” mondás alapján jelentkeztem könyvtárosnak az 1972 szeptemberében alakult főiskolai könyvtárba. 1973-ban nem voltam biztos abban, hogy egy ideológiailag fontos intézményben egy pap férjjel én állást kaphatok. Kétszer voltam felvételi megbeszélésen, ma ezt interjúnak mondanánk. Első alkalommal a főnök, Merkovszky Pál fogadott. Sok mindenről kérdezett. Többek között arról, mikorra tervezzük a gyermekvállalást, mit és hol dolgozik a férjem (a férjem akkor a Nyíregyházi Magyarok Nagyasszonya Plébánián gondnokként tevékenykedett), mikor tudnék kezdeni, ha rám esne a választás, milyen körülmények között élünk (akkor Borbányán albérletben éltünk), be tudom-e vállalni az este kilencig tartó ügyeleteket. Biztosan volt még más is, de már nem emlékszem a többire. Azzal engedett el, hogy értesít a döntésről. Ez 1972 decemberében volt. 1973 januárjában újabb meghívást kaptam a második fordulóra. Ekkor ketten fogadtak, Merkovszky Pál mellett ott ismerkedtem meg a könyvtár felügyeletével megbízott Hársfalvi Péter főigazgató helyettesével. A beszélgetés nagyon közvetlen és szívélyes légkörben zajlott. Próbálták feloldani a stresszt, ami azt hiszem érthető volt ebben a szituációban. Ismét úgy köszöntünk el egymástól, hogy majd értesítenek. Ez január végén be is következett. 1973. február 1-jétől 40 évig dolgoztam az intézmény könyvtárában.

A munkatársakkal óvatosan közelítettünk egymás felé. Az akkori igazgató helyettesen kívül senkit nem ismertem. Őt Berecz Andrásné Annának hívták, és a templomból ismertük egymást.

A főnöknek az volt az elve, hogy mindenkinek „alulról” kell kezdeni a szakmát, így kettőnket (egy másik kolléganővel egyszerre vett fel bennünket) az alagsori raktárba irányított, ahol a kb. 10000 kötetes marxizmus-leninizmust kellett szakrendbe rakni. Igaz az a mondás: „minden rosszban van valami jó”. Úgy megismertem Marx, Engels és Lenin műveit, hogy soha nem tudtak megfogni ezekből. Pedig a Pártfőiskolára járó kollégák mindent megtettek ennek érdekében. Azt gondolták, hogy aki nem végzi el ezt a képzést, nem ismerheti ezeket a klasszikusokat. A marxizmus-leninizmus „simogatása” egy hétig tartott, utána ismerkedhettem meg a többi raktárrésszel, a könyvolvasóval és a folyóirat-olvasóval.

Kölcsönző könyvtáros voltam, ami a szakma – szerintem – legszebb része. 17 évig kölcsönöztem, ebből 14 hónapig voltam gyesen. Aztán 17 évig a folyóirat-olvasóban tájékoztattam, majd az utolsó években a feldolgozásban is tevékenykedtem. A pályán eltöltött 40 évem alatt a könyvtárosság mellett az utolsó 11 évben tanítottam is.

A kolléganők segítőkészek voltak, hamarosan rutinosan kölcsönöztem, pakoltam a raktárban és egyre közvetlenebb kapcsolatot tudtam kialakítani a munkatársaimmal. Nagy öröm volt megtudni, hogy a könyvtárban egyetlen párttag és egyetlen KISZ-tag sincs. A főnök által burookban éreztük magunkat, hiszen ő is pártönkívüli volt. Nem tudom hogyan tudta megúszni az MSZMP tagságot. Igaz, hogy a barátai, akikkel szinte hetente találkozott mindannyian azok voltak. Tudta rólunk, hogy soha nem hoznánk kellemetlen helyzetbe. Nyaranta un. baráti látogatásokon vettünk részt az ország tanárképző főiskoláin. Szombathelyre, Pécsre, Szegedre eljutni nem volt egyszerű. Az út hosszú volt, és ilyenkor mindannyian bevállaltunk egy-egy a vallásunkhoz kapcsolódó imát, zsoltárt, legendát. Római katolikusként rengeteg gyönyörű református zsoltárt, evangélikus éneket tanultam meg. Egy ilyen úton tanította meg velünk a legidősebb, Erdélyből áttelepült kolléganőnk a *Székely himnusz*t. Itt hallottam először az indexen lévő *Elfűlta a szél*-ről, Orwel 1984-éről, és a szamizdatokról. Minden tiltott könyvet kölcsönkaptam, elolvastam. Rettenetesen jól éreztem magam ebben a közegben, 1973 szeptemberére teljesen befogadtak.

Ebben az évben ismerkedtem meg a rendszerváltás utáni első beregszászi főkonzullal, Tóth Istvánnal. Ungvári egyetemistaként került be a helyi polgárjogi mozgalomba, amit a helyi politikai erők nem néztek jó szemmel. Kényszerbesorozás miatt tanulmányait abba kellett hagynia. Házasságkötés révén került Kárpátaljáról Nyíregyházára. Itt, a Tanárképző Főiskolán, történelem-népművelés szakon folytatott tanulmányokat. Budapestre kerülése után tevékenyen vett részt a határon túli magyarok életének javításán. Szerkesztette a *Pro Minoritate* című kisebbségpolitikai folyóiratot. Az első Orbán-kormány alatt a Határon Túli Magyarok Hivatalának osztály, majd főosztályvezetője volt. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés elnökének tanácsadójaként is működött. 2010-től 2014-ig a beregszászi főkonzul szerepét töltötte be. 2013-ban jelent meg „*A peremvidék világbirodalma*” című tanulmánykötete, amelyben a határon túli magyarok helyzetével foglalkozik.

2003-ban hetedmagammal létrehoztuk a „*Kárpátalja Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány*”-t. Az alapítványunk égisze alatt sok szórványban lévő magyar nyelvű kis iskolába vittünk könyveket, számítógépeket, irodalmi műsorokat. Amiért az alapítványomat említem, nagyon sokat köszönhetünk Tóth Istvánnak a határon való átkelésnél.

Hogyan is kapcsolódik Tóth István az én rendszerváltozásomhoz - kérdezheti bárki? Hát úgy, hogy tőle kaptam először szamizdatot, az első *Beszélő* számokat és rettenetesen büszke voltam arra, hogy ismerek olyan bátor emberek, akik le is merik írni, titokban kinyomtatják és terjesztik azokat az eszméket, amelyek megnyomorítják a másként gondolkodó magyar ember lelkét.

Más forrásból ismertem meg a *Tér-Kép, Kapu, Hiány* című szamizdatként induló, később legálissá váló sajtóorgánumokat. A legnagyobb örömöm a *Fidesz Hírek*-ben volt, aminek az előzménye a *Müzli* volt. Ezekről a folyóiratokról rendkívül alapos ismertetés jelent meg a *Jel-Kép* egyik 1989-es számában.¹

---

¹ Farkas Zoltán – Várad Júlia: Lapalapítók '89: „A szabadság mómora öntötte el a sajtót”. In: Jel – Kép: a Magyar Közvélemény Kutató Intézet folyóirata. 10. évf. 3. sz. (1989). 9-23. p.

1989-ben gyakran jutott eszembe öreg barátom mondása, mely szerint csak bekövetkezik az a bizonyos változás, amire oly sokan, oly rég vártunk. Ebben az évben már 16 éve dolgoztam a főiskola könyvtárában. Azt gondolom nagyon sok oktatóval sikerült bensőséges, szakmai kapcsolatot kialakítani. Többen megkerestek irodalomkutatás igényével, felkértek bibliográfia elkészítésére, műsor-összeállításra. Mindenkinek szívesen segítettem. Az egyik ilyen oktatónk volt Takács Péter a Történelem Tanszékről. Tanár úr elsők között került kapcsolatba a Magyar Demokrata Fórummal. '89 tavaszán, a dátumra pontosan már nem emlékszem, telefonon keresett és kérte, hogy menjek fel a Történelem Tanszék könyvtárába. Nem mondta, hogy miről van szó, de sejtettem. Nem voltunk sokat, kb. húszan. Egyetlen (történelem szakos) hallgató volt jelen, ő ma a Megyei Közgyűlés Elnöke. Tanár úr röviden ismertette velünk a Magyar Demokrata Fórum addigi munkáját és terveit. Kíváncsi volt a véleményünkre. A jelenlévők mindannyian hozzászóltak a témához. Óriási összhang és egyetértés jellemezte az összejövetelt.

Két évvel ezelőtt készítettem el a Tanár úr életmű bibliográfiáját. A közös munka során többször is szóba került ez a bizonyos megbeszélés. Ezt én a mai nap is úgy emlegetem, hogy megváltottuk a rendszert a főiskolán.

1989. június 16.-át nagyon vártuk. Nagy Imre és mártírtársainak újratemetése. Munkatársaim közül egyikünknek sem volt még ilyen eseményben részünk. A főnök kitétette a szobájában lévő televíziót a kölcsönzőbe, ahol mi is és a könyvtárba betérő olvasók, látogatók is leülhettünk elé.

A Hősök terén, a Múcsarnok lépcsőjén, a több mint 250000 ember felé megdőlvé voltak elhelyezve a koporsók. Szám szerint hat darab. Ötben a kivégzett áldozatok maradványai (Nagy Imre, Maléter Pál, Gimes Miklós, Losonczy Géza, Szilágyi József), a hatodikban, jelképesen a forradalom többi áldozatáé.

A kivégzés után a mártírok földi maradványairól Magyarországon legfeljebb egy- két ember tudott. Nagy Imre, Maléter Pál és Gimes Miklós holtteste 1961 februárjáig a Kozma utcai Kisfogház udvarán volt lommal letakarva.²

Ekkor kerültek át az Új köztemető 301-es parcellájába névtelenül, jeltelen sírba. 1989-ben sikerült azonosítani a holttesteket.

Kádár János hatalma 1988 májusáig tartott, amikor leváltották.

Ebben az évben jött létre a *Történelmi Igazságtétel Bizottság (TIB)*. Tagjai a kommunista rendszer alatt üldöztetést szenvedett emberek voltak. Első feladatként a mártírok újratemetését tűzték ki célul. Hogy miért is június 16.-a volt az újratemetés dátuma? Mert 1958. június 16-án végezték ki Nagy Imrét, Malétert és Gimest.

A nemzetközi tv-csatornák és a magyar adók is közvetítették az eseményt. 12:30-kor mindenhol megszólaltak a harangok. Orbán Viktor nagy visszhangot kiváltó beszéde előtt Vásárhelyi Miklós, Rácz Sándor, Mécs Imre, Zimány Tibor és Király Béla emlékezett meg a

---

² origo.hu/tudomany/20190615-nagy-imre-ujratemetes-1989-junius-16-30-eve-volt.html

mártír hősokról. Orbán Viktor beszédének egy részletét idézem, amelyre az én főnököm akkor azt mondta, hogy ez a fiatalember este már a börtönben lesz. Hála Istennek, ez nem így történt!

„Ők azok az államférfiak számunkra, akik az akasztófa árnyékában sem vállalták, hogy a társadalmat megtizedelő gyilkosokkal egy sorban álljanak, akik életük árán sem tagadták meg a nemzetet, amely elfogadta őket és bizalmát beléjük helyezte. Mi az ő sorsukból tanultuk meg, hogy demokrácia és a kommunizmus összeegyeztethetetlenek.”

Nyíltan beszélt a kommunizmus bukásáról és elsőként a szovjet csapatok kivonásáról.

Nagy Imrét az újratemetése után három héttel a Legfelsőbb Bíróság rehabilitálta. Kádár János ezen a napon, július 6-án meghalt.

Nem lenne teljes a dolgozatomnak ez a fejezete egy 1984-ben megjelent Nagy Gáspár vers nélkül. Nem tudom a mai napig sem elképzelni, hogy hogyan jelenhetett meg ez a vers, ti. ez után leváltották az Új Forrás főszerkesztőjét, az összes példányt visszakérték és bezúzták, Nagy Gáspárt kirúgták az Írószövetségből. Érdekes módon az ismeretségi körömben mindenki hallott róla, ismerte és terjesztette.

Íme a vers:

Öröknyár: elmúltam 9 éves

a sír NIncs sehol

a sír a gyilkosok

a test se I T T NIncs sehol

a test se O T T

a csont a gyilkosok NIncs sehol

a csont

(p. s.)

egyszer majd el kell temetNI

és nekünk nem szabad feledNI

a gyilkosokat néven nevezNI!

(1983)

Könyvtárosként volt szerencsém megismerni a Magyarországon megjelenő sajtóorgánumok jelentős részét. Ekkor a könyvtárunkba több mint 600 folyóirat járt. Ezt azért említettem meg, mert nem csak az *Új Forrásban* találkozhattunk a Nagy Gáspár versével. Olvastam a *Stádium 2014/3.* számában és érdekességként említettem a *Mézők Újság, 2006/10-es* számát.

1986-ban elváltam a férjemtől. Ketten maradtunk az akkor nyolc éves fiammal. Szükségem volt másodállásra, hogy fenn tudjam tartani magunkat. Több helyre is

bejelentkeztem, így kerültem kapcsolatba a városházán azokkal az emberekkel, akik a választások lebonyolításáért voltak felelősek. Jelentkeztem, felvettek és ebben a meglehetősen érdekes munkában 2014-ig dolgoztam. Sok érdekes és furcsa élményben volt részem. A legemlékezetesebb az 1990-es első szabad választás volt. A választási bizottság három pártonkívüli emberből állt és szinte minden párt delegált egy megfigyelőt. Az első ilyen választáson ott volt a Magyar Demokrata Fórum, a Fidesz, a Kisgazdapárt és az MSZP delegáltja. Szerencsére mindannyian értelmes, intelligens emberek voltak, semmiféle összetűzés, vita nem alakult ki a nap folyamán. Nem mindig volt ez így! Emlékszem olyan választásra, amikor az MSZP megfigyelő próbálta provokálni a többi párt képviselőjét. Szerencsére, mindig olyan elnökünk volt, aki tudta kezelni ezeket a szituációkat.

Magyarország államformája 1989. október 23.-ától alkotmányos parlamentáris képviselői demokrácia. Ezt az Országház egyik ablakából Szűrös Mátyás hirdette ki.

Az 1990-es első szabad választásról az Országgyűlés 1989. október 20-án fogadta el az 1989. XXXIV. törvényt. A választás kétfordulós volt. Az első forduló 1990. március 25-én zajlott, a második forduló 1990. április 8-án történt. Az első forduló részvételi aránya 65,11% volt. Országos listát 12 párt állított fel. Ezek a következők voltak: MDF, SZDSZ, FKGP, MSZMP, MSZDP, Fidesz, KDNP, MSZP, ASZ (Agrárszövetség – Nemzeti Agrár Párt), VP (Vállalkozók Pártja), HVK (Hazafias Választási Koalíció) és Más Pártok.³

Egy-két humoros és jópofa választási szlogen nagyon megmaradt bennem. Pl:

Az SZDSZ ezzel kampányolt: „Tudjuk, merjük, tesszük!”

A FKGP jelszava ez volt: „Bort, búzát, békességet!”

A Fidesz ezt hirdette: „Hallgass a szívedre, szavazz a Fideszre!”

A KDNP így hirdette magát: „Hit, remény, szeretet.”

Az MDF a „Nyugodt erő, biztos kéz.” szlogent érvényesítette.

A második fordulóra 1990. április 8-án került sor, 45,54 %-os részvétellel.

Az első magyarországi szabad választáson hat párt került be az Országgyűlésbe: MDF, SZDSZ, FKGP, MSZP, Fidesz, KDNP.

Sokan éreztük azt, hogy 1990. március 25.-e nagyobb ünnep volt, mint március 15.-e.

Érdekeséggként említem Esterházy Péter a választásról írt, 1990-ben a Hitelben megjelent írását:

Esterházy Péter: Egy szép nap leírása (Zsófi lánya házi feladatáaként)

---

³ hu.wikipedia.org/wiki/1990-es_magyarorszag_országgyules_valasztas

„Hogy mi a szavazás, azt nem tudom, de azt tudom, hogy a mama a fideszre szavaz, szerintem a három fiú miatt, merthogy az egyik szőke, a másik barna, a harmadik csodaszép, és a mama amúgy is mindig a szívére hallgat. Az egyik nagypapa, a Csoóri miatt az emdéefre szavaz, a másik a keresztény micsodákra akart, merthogy ő is keresztény, de a papa hosszan beszélgetett vele, és a végén elégedetten dörzsölte a kezét, sikerült nagyatyádat a Fidesz karmaiba űzni...”⁴

Antall József az ember

Dolgozatom további részében egy számomra hiteles ember életét mutatom be. Ő az első szabadon választott miniszterelnökünk: dr. Antall József. Róla, mint politikusról számtalan írást, cikket, tanulmányt lehet olvasni. Én a könyvtáros és tanár Antall Józsefet szeretném közelebb hozni olvasóimhoz. Mivel negyven évet töltöttem el könyvtárosként a Nyíregyházi Egyetemen, van egy közös kapcsolódási pontunk, a hivatásunk, a könyvtárosság. Ő pályája elején tanított gimnáziumban, én aktív korszakom utolsó 11 évében álltam a főiskolások előtt a katedrán.

Bevezetőként röviden, néhány mondatban szólok az életéből. Apja id. Antall József (1896-1974) jogász, a FKGP egyik alapítója. Anyja Szűcs Irén politikus családból származott. Felesége Fülep Klára, fiai Antall György ügyvéd és Antall Péter fotóriporter. 1950-ben érettségizett a piaristáknál. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán folytatott tanulmányokat. Történelem-magyar szakos középiskolai tanár, levéltáros, könyvtáros és muzeológus diplomát szerzett. 1959-ben eltiltották a hivatásától politikai magatartása miatt. Ez után került kapcsolatba a könyvtáros hivatással, amit a következő részben bővebben ismertetek.

Csoóri Sándor hívására kapcsolódott be az MDF munkájába. 1989. október 21-étől az MDF elnöke. Az 1990-es választások győztese, miniszterelnöke. Lélekben, érzésben tizenötmillió magyar miniszterelnöke akart lenni. Politikai jelszava: *„Én szolgállok, és addig szolgállok, amíg a nemzetnek haszna van belőle. Teszem, amíg tudom.”* 1993. december 12-én hunyt el.

Az ország számos helyén található szobra, emléktáblája. Zágrábban mellszobra látható, az Európai Parlamentben Antall-épületszárny található. 2009-ben itt jelentette be özvegye az Antall József Tudásközpont közhasznú alapítvány létrejöttét. A Pátyodi Általános iskola felvette a nevét. 2019-ben posztumusz Budapest díszpolgára címet kapott.

---

⁴ Esterházy Péter: Egy szép nap leírása (Zsófi lánya házi feladatáéért) In: Hítel. 3. évf. (1990.) 8. sz. 25. p.

Antall József a könyvtáros

Antall József 1959-től 1963-ig a fővárosi könyvtári hálózat Vadász utcai fiókkönyvtárában dolgozott, onnan került át a szervezés alatt álló Semmelweis Orvostörténeti Múzeumhoz tudományos munkatársként. 1964-től főállásban tudományos főmunkatárs, 1967-től helyettes igazgató, 1974-től megbízott főigazgató, 1985-től főigazgatóként tevékenykedett. Amikor bekerült ebbe az intézetbe előtte új terület volt az orvos- és gyógyszerészet-történelem. Ezt a tudományterületet olyan orvosok és szakemberek művelték, akik búcsút vettek már a hivatásuktól, vagy olyanok, akik a gyógyítás mellett többre vágytak.

Aktív korszakom egyik ilyen jelentős személyisége volt dr. Fazekas Árpád nyíregyházi gyermekorvos, aki rendszeres látogatója volt a könyvtárunknak. Több Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei orvos- és kórház-történeti munkája jelent meg.⁵

Sajátságos tudományterületről volt szó, kevesen ismerték, kevesen foglalkoztak vele, mondhatjuk, szervezettség hiányában a perifériákon helyezkedett el. 1945 után még súlyosabbá vált a helyzet. Az 1950-es években olyan művelői voltak e tudományterületnek, akik politikai szemléletük miatt többet ártottak, mint használtak. Akik nem értettek egyet ideológiájukkal, azokat eltávolították.

1948-ban feloszlatták a Budapesti Királyi Orvosegyesületet, amely 1905-től orvostörténeti gyűjteményt és múzeumot létesített. Megszüntettek a Magyar Gyógyszerészeti Társulatot, ahol jelentős gyógyszerésztörténeti gyűjteményt hoztak létre 1906-ban. A harmadik nagy gyűjtemény az 1928-ban alapított Közegészségügyi és Népegészségügyi Múzeum a főváros ostroma idején elpusztult. Ezeknek a gyűjteményeknek nagy részét múzeumoknak adták át, vagy pincékbe hordták le, ill. a gyűjtők és műkereskedők széthordták.

Az Orvostörténeti Könyvtár szerény költségvetéssel, három munkaerővel kezdte meg működését. 1956 tavaszán megkapta a Budapest II. kerület, Török utca 12 szám alatti épületet. Első jelentős kiadványuk az *Orvostörténeti Közlemények* lettek. Megalakult az Orvostörténeti Múzeumi Bizottság, amely első feladatának tekintette Semmelweis Ignácnak a II. világháborúban romba dőlt szülőházának rendbetételét és egy emlékmúzeum létrehozását.

1963-ban került az intézetbe Antall József, akire, mint történészre óriási feladatok vártak. Ki kellett dolgoznia a múzeum gyűjteményi és gyűjtőköri rendszerét, a működéssel kapcsolatos összes szervezeti és működési szabályzatot. Javaslatot kellett tennie a működést biztosító rendeletekre, tervezetet kellett készítenie a kiállításokra és a tárgyi gyűjtemények begyűjtésére. Antall József mindenben a rendet és a jól működő szervezetet kereste. Mivel az orvos- és gyógyszerésztörténetet nem tanították, kiválóan képzett történészként belátta, hogy ezt a munkát ki kell terjeszteni a rokon tudományokra is. Fontos bevonnia azokat a tudósokat, akik orvos- gyógyszerészeti tudományos végzettséggel rendelkeznek. Megkereste azokat a

---

⁵ Fazekas Árpád orvos- és kórház-történeti munkái: Orvosi emlékek Szabolcs-Szatmárban. Nyh. 1975.- A nyíregyházi Erzsébet Kórház centenáriuma 1988-1999. Nyh. 1997. – Adatok a fogászat Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei történetéhez. Nyh. 2008. – Mozaikok Szabolcs-Szatmár orvosi múltjából. Nyh. 1988. – A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kórház története. Nyh. 1990.

szakembereket, akiket az akkori politikai rendszer háttérbe szorított és lehetőséget adott nekik arra, hogy – ahogy ő mondta – sikerélményben legyen részük.

A Semmelweis Orvostörténeti Múzeumot 1968-ban egyesítették az Országos Orvostörténeti Könyvtárral, majd 1972-ben levéltári jogkörrel ruházták fel.

Antall József elképzelései szerint és irányítása mellett szerveződött meg az orvos – és gyógyszerésztörténet írott és tárgyi emlékeinek országos feltárása, begyűjtése, az intézeten belüli gyűjteményi rendjének kialakítása, a tárgyakra vonatkozó kutatások megkezdése.

A páratlan gyűjtemény tükröire lett a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum állandó kiállítása, a budai Várnegyedben lévő Arany Sas Patikamúzeum, a vidéki orvos- és gyógyszerésztörténeti kiállítások.

Meggyőződésem, hogy Antall József elhívatott, lelkiismeretes munkájának is köze van ahhoz, hogy az 1980-as évektől orvosegyetemeken és azok gyógyszerészeti karain megindult az orvos- és gyógyszerészet-történet oktatása. Azt vallotta, hogy jó szakember csak az lehet, aki ismeri választott szakterületének múltját, eszmerendszerét.

Az intézet dolgozóit nem tekintette beosztottnak, mindenkit munkatársának nevezett. Gyakran kaptak munkatársai olyan feladatokat, amelyek nem tartoztak szorosan a munkaköri leírásukhoz. Ezáltal sokoldalú, széles szaktudású munkatársi gárdát nevelt ki. Akik eltávoztak az intézetből csak és kizárólag vezető beosztásba kerültek. A munkatársak mindegyikének lehetősége volt tudományos tevékenységre. Ösztönözte őket, de senkit sem kényszerített publikálásra.

Antall József tevékenysége nem korlátozódott kizárólag intézeti munkájára. Szorgalmazta az önálló tudományos társaságok újbóli megalakítását, így alakult meg 1966-ban a Magyar Orvostörténeti Társaság. 1968-tól a társaság titkára lett és folyóiratuk, az *Orvostörténeti Közlemények* szerkesztője. Szakmai kapcsolatokat alakított ki külföldi szakmai szervezetekkel. A '70-es években ez nem volt természetesnek mondható intézkedés. Az agyonszabályozott nemzetközi kapcsolattartás viszonyai között ez sok nehézségbe ütközött. Nem önös érdekek vezérelték, azt szerette volna elérni, hogy a magyar tudományos élet minden nyugat-európai és tengerentúli országban ismert legyen. Felemelte szavát minden olyan jelenséggel szemben, amely Magyarországot, ill. a magyar tudományos életet nem az igazságnak megfelelő formában tüntette fel. 1974-ben az ő kezdeményezésére Magyarország adott helyet a Nemzetközi Orvostörténeti Kongresszusnak. Ezt 1981-ben megkoronázta a szintén Budapesten megrendezett Nemzetközi Gyógyszerészet-történeti Kongresszus. Rokonszenves egyénisége, diplomáciai érzéke, kiváló kapcsolatteremtő készsége rengeteg hívet szerzett az intézetnek és a Magyar Orvostörténeti Társaságnak. Még politikai pályára lépése előtt majd minden orvos- és gyógyszerészet-történeti társaság tiszteletbeli, vagy levelező tagjává választotta.

1967-ben megbízták az Orvostörténeti Könyvtár vezetésével. 1962-ben posztgraduális képzés keretében könyvtárosi diplomát szerzett. Diplomamunkáját *Eötvös és a Politikai Hetilap* címmel írta meg. Ezt a témát fejlesztette bölcsészdoktori disszertációjává.

A könyvtár fejlődése az ő igazgatása alatt indult meg. Nőtt a munkatársak létszáma, kiszélesedett a kapcsolatrendszere. Intézete egy speciális gyűjtemény könyvmúzeumává vált. A hazai orvosi könyvtárakból átvette a régi orvosi könyveket, folyóiratokat. Ezáltal szinte teljessé vált a magyar orvosi könyvkiadás 1900 előtti állománya. Sok értékes ősnymtatványt is sikerült megvásárolnia. Az 1960-as években rendkívül nehéz volt a devizaigényes nyugati könyvek és folyóiratok beszerzése. Antall József azt kínálta fel a külföldi kiadóknak, hogy az *Orvostörténeti Közlemények* referálói rovatában ismertetik a kiadványt. A folyóiratot pedig cserepéldányként ajánlotta fel. Ennek a kapcsolatteremtésnek volt a hozadéka, hogy a '70-es években 1000-1500 devizáért beszerezhető kiadványt kapott az intézet cserepéldányként. Két évtized alatt a könyvtár állománya 140000-re emelkedett.

Az intézethez tartoztak un. kutatóhelyek. Pl. a kőszegi Patikamúzeum 10000-es állományával, az Ernyey József Gyógyszerésztörténeti Könyvtár 20000-es állományával.

Antall József terve az volt, hogy minden egyes vidéki orvos- és gyógyszerészet-történeti múzeum mellett hasonló, kisebb kutatóhelyek alakuljanak, megszüntetve ezzel a Budapest központúságot.

Javítani kívánta a Semmelweis Orvostudományi Egyetem közel kétszáz éves kari könyvtárát, egyben önálló egyetemi levéltár felállítását szorgalmazta.

Antall József 1963-ban ismerkedett meg az orvos- és gyógyszerésztörténettel. Már előtte is tanulmányokat folytatott a magyar liberalizmus területén. Elsősorban Eötvös József és a centralisták eszmerendszere foglalkoztatta. Az orvostörténeti kutatások újabb kérdéseket ébresztettek fel benne. Tanulmányozta az állam és az egészségügyi politika kapcsolatát, a centralisták egészségpolitikáját, a pesti orvosi iskolát, a közegészségügy reformját a múlt század második felében és a magyar medicina nyugat-európai kapcsolatait. Kutató és alkotóműhely lett az intézet. Olyan előadások hangzottak el, amelyek máshol szóba sem kerülhettek volna.

1990 májusában mondott le főigazgatói tisztségéről, megtartva a Magyar Orvostörténeti Társaság elnöki posztját.⁶

Antall József, a tanár

Jeszenszky Géza, Antall József kormányának külügyminisztere így nyilatkozott róla: „1989 tavaszától 1993 decemberéig hallhattuk történelmi, jogi, politikai tanóráit.” Ebben az időszakban Antall József Magyarország miniszterelnökeként tevékenykedett, de tanári hivatását politikusként sem tudta levetkőzni. Jeszenszky ezzel tökéletesen tisztában volt, hiszen a Toldy Ferenc Gimnáziumban osztályfőnökeként magyart és történelmet tanított neki. Később

---

⁶ Antall József a könyvtáros című fejezet alapjául Kapronczay Károly: A könyvtáros Antall József (1932-1993) című tanulmánya szolgált. In: Könyvtári Figyelő. 4. évf. (40.) 1. sz. (1994) 9-14. p.

szorosabb, családi kapcsolatba is kerültek, ti. Jeszenszky feleségül vette Antall József nővérének lányát Héjj Editet.

Hogyan próbálta a történelemtanár miniszterelnök kivezetni nemzetét 42 év agymosásából és a kádári diktatúra következményeiből? Nagy elődöket követett nemzetnevelő politikájával. Széchenyit gyakran emlegetve az önismeret hiányát hozta fel példának. Gyakran idézte Széchenyi, Eötvös és Deák szavait. Ezek a nagy magyarok az idők szavát felismerve nagy műveltséggel, szilárd etikai megalapozottsággal, a nemzet ügye iránti alázattal és elkötelezettséggel tették a dolgukat. Államférfiként és gondolkodóként eredményesen dolgozott egy korszerű, polgári Magyarország megteremtésén.

Eötvös József volt a személyes példaképe. Ő volt az, aki 1868-ban a legtöbb nyugat-európai országnál hamarabb vezette be a kötelező elemi oktatást. A 20. század nemzetnevelőitől (Karácsony Sándor, Németh László) abban különbözött, hogy miniszterelnökként szavainak nagyobb súlya volt.

Egyetemi évei után került a Toldy Ferenc Gimnáziumba. 25 évesen óriási tárgyi tudás jellemezte. Nem csak a két szakjában volt profi, hanem a jogtudományban, a közigazgatásban, a muzeológiában és a művészettörténetben is járatos volt.

1957 és 1959 között félreérthetetlenül, de tapintatosan mondta el véleményét a kommunista rendszerről. Soha nem volt óravázlat a kezében, mindig a behozott könyvekből olvasott fel részleteket. Tanítványait arra inspirálta, hogy olvassanak utána az órán hallott dolgoknak. Legtöbbször írásban feleltetett, de azt is leíratta velük, hogy mit gondolnak önmagukról, a jövőjükéről, a világról, mik az életcéljaik. Jobban ismerte tanítványait, mint a szüleik. Gyakorlatban mutatta meg a demokráciának a játékszabályait és a szellemét. Osztálykirándulásokon kijött belőle az egykori cserkész. Fizikai teherviselés terén is példát mutatott. A másik nimmel szembeni viselkedésről gyakran beszélt fiú tanítványainak.

Tanárként a történelemnél is közelebb állt hozzá a politika. A kommunisták iránti ellenszenvét humorba oltva fejtette ki. Humorral és szarkasztikus megjegyzések kíséretében kommentálta a kor hazai és külföldi eseményeit, rámutatva a vezető politikusok műveletlenségére és tehetetlenségére. Az 1956-os forradalomról azt állította, hogy a kor szellemi ellenállása volt. Szavaival és személyes példájával a megalkuvástól óvta tanítványait. Gyakran hallották tőle: „*Nem szabad félni, csak óvatosnak kell lenni.*”

Hitelesen beszélt a kétkezi emberek életéről, mert személyesen ismerte őket. Gyermekkorának nagy részét Somlón a présházban töltötte, ahol bevonták a fizikai munkába is. Gyakorlatban, közvetlen tapasztalás útján ismerte meg a munka világát.

Antall József személyében egy senkihez sem hasonlítható politikust és egy nagy műveltségű európeert ismerhettünk meg.⁷

---

⁷ Antall József a tanár című fejezethez Jeszenszky Géza: Antall József a tanár című tanulmányát használtam fel. In: Magyar Szemle. 22. évf. 11-12. sz. (2013.) 39-51. p.

Az én rendszerváltozásomat eufórikus öröm és boldogság jellemezte. Vége lett egy korszaknak, amire mindig vártam. Olyan embereket ismertem meg, akikkel egyformán gondolkodtunk, éreztünk. Nem igazán tudom megítélni, hogy jó-e ez a több párt rendszer, mert nem értek a politikához. Azt viszont tudom, hogy jó egy olyan világban élni, amiben nem kényszerítenek ránk hazug és álságos ideológiát.

Felhasznált irodalom

- 25 éve volt az első szabad választás: interjú Orbán Viktorral. In: HVG. 37. évf. 13. sz. (2015). 22. p.
- 25 éve volt az első szabad választás: tenni kéne valamit. In: HVG. 37. évf. 13. sz. (2015). 19-23. p.
- Bodorné Sipos Ágnes – Gazda István – Kapronczay Katalin: Antall József (1932-1993) orvostörténeti és gyógyszerésztörténeti írásainak bibliográfiája. In: Kaleidoscope. 3. évf. 5. sz. (2012). 338-340. p.
- Burinkay Géza: Iskola a lovagvárban. A budai Toldy Ferenc Gimnázium 150 éve. Bp. Toldy Ferenc Gimnázium. 2005.
- Erdődy Gábor: Tradicionális történelmi identitás – modern politikai eszmerendszer Antall József kereszténydemokrata politikai filozófiája és annak nemzetközi beágyazottsága. Bp. ELTE. Eötvös K. 2011.
- Esterházy Péter: „Egy szép nap leírása” (Zsófi lánya házi feladatáé). In: Hitel. 3. évf. 8. sz. (1990). 25. p.
- Farkas Zoltán: 25 éve volt az első szabad választás: álmódosítások kora. In: HVG. 37. évf. 13. sz. (2015). 20. p.
- Fehér Renátó: Szerep és cselekvésmód. (A magyarországi szamizdat kibontakozása és stratégiája 1977 és 1981 között). In: Forrás. 51. évf. 4. sz. (2019). 107-115. p.
- Fodor András: Az első szabad választás előkészítése. In: Magyar Napló. 9. évf. 3. sz. (1997). 29-30. p.
- Győri László: A szamizdatok éjszakája. In: 2000: irodalmi és társadalmi havi lap. 12. sz. (2006). 51. p.
- Jeszenszky Géza: Antall József a tanár. In: Magyar Szemle. 22. évf. 11-12. sz. (2013.) 39-51. p.
- Kapronczay Károly: A könyvtáros Antall József emlékezete (1932-1993). In: Könyvtári Figyelő. 4 évf. (40.) 1. sz. (1994) 9-14. p.
- Nagy Gáspár: Örök nyár: elmúltam kilenc éves. In: Új Forrás. 16. évf. 5. sz. (1984).
- Pető Zoltán: Egy politikai látomás története – Antall József, a rendszerváltoztató miniszterelnök. In: Magyar Szemle. 25. évf. 7-8. sz. (2016). 88-92. p.
- Rákóczi Katalin: Antall József születésének 80., halálának 20. évfordulójára. [Az orvostörténész, művelődéstörténész és tudományszervező Antall József írásaiából:

születésének 80. évfordulója tiszteletére]. Szerk.: Kapronczay Károly, sajtó alá rend.: Gazda István. Bp. 2012. In: Valóság. 55. évf. 9. sz. (2012). 101-103. p.

Romsics Ignác: A magyarországi rendszerváltás okai. In: Magyar Tudomány. 179. évf. 3. sz. (2018). 424-434. p.

Rózsa Marianna – Jász László (szerk.): Az ismeretlen Antall József. Bp. Mundus Magyar Egyetemi K. 1996.

Sükösd Miklós: A szamizdat mint tiposzféra. Földalatti nyomtatási kultúra és független politikai kommunikáció a volt szocialista országokban. In: Médiakutató. 14. évf. 2. sz. (2013). 7-26. p.

A szamizdat évtizede: tiltott lapok (1981-1989). In: HVG. 15. évf. 50. sz. (1993). 87. p.

Tordai Csaba: Választójogról – Tíz évvel az első szabad választás után. In: Café Babel. 10. évf. 35. sz. (2000). 75-82. p.